

Jacek STROJNY¹

SPOŁECZNE, GOSPODARCZE I EKOLOGICZNE UWARUNKOWANIA PRZEDSIĘBIORCZOŚCI LOKALNEJ NA PRZYKŁADZIE WYBRANYCH PODKARPACKICH JEDNOSTEK SAMORZĄDU TERYTORYALNEGO

Artykuł przedstawia analizę wybranych czynników warunkujących przedsiębiorczość lokalną. Pogrupowano je w trzy podstawowe wymiary: determinanty społeczne, gospodarcze i ekologiczne. Przygotowano propozycje mierników zarówno przedsiębiorczości, jak i poszczególnych czynników, które na nią wpływają. Następnie scharakteryzowano trendy charakteryzujące te mierniki na przestrzeni 10 lat (od 1999 do 2008 r.) w wybranych jednostkach samorządu terytorialnego (JST) w województwie podkarpackim. Dokonano także weryfikacji związku między wskazanymi czynnikami a poziomem przedsiębiorczości z wykorzystaniem współczynników korelacji. Na bazie przeprowadzonej analizy podjęto próbę określenia kierunków polityki lokalnej w zakresie kreowania przedsiębiorczości.

Słowa kluczowe: przedsiębiorczość, determinanty przedsiębiorczości, rozwój lokalny, gmina, Podkarpacie

1. WPROWADZENIE

Artykuł poświęcony jest analizie wpływu wybranych czynników lokalnych na poziom przedsiębiorczości. Aby tego dokonać, należy w pierwszej kolejności określić, czym jest przedsiębiorczość oraz w jaki sposób można ją zmierzyć na poziomie lokalnym. Jest to o tyle istotne, iż przedsiębiorczość traktowana jest jako jedno z podstawowych zjawisk decydujących o możliwości kreowania rozwoju nie tylko wszelakiego rodzaju organizacji, ale także systemów gospodarczych od poziomu lokalnego do międzynarodowych organizacji politycznych, takich jak Unia Europejska. Dlatego też warto wspomnianą wyżej analizę wpisać w szeroko rozumiany proces rozwoju lokalnego, odnosząc się zarówno do warunków wewnętrznych (potencjału rozwojowego), jak i zewnętrznych (warunków globalnego otoczenia).

Problem badawczy podjęty w artykule dotyczy tego, czy wspomniane już wymiary determinant w rzeczywistości wpływają na poziom lokalnej przedsiębiorczości. Wymaga on oczywiście po pierwsze odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób ową przedsiębiorczość lokalną ocenić oraz jak zmierzyć czynniki, które ją determinują. Problem oceny poziomu przedsiębiorczości lokalnej oraz determinant sprowadzić można w praktyce zarządzania rozwojem lokalnym do wyboru odpowiednich mierników, konstruowanych w oparciu o zmienne udostępniane w systemie statystyki publicznej (np. przez GUS). Taki sposób postępowania został przyjęty także w niniejszym artykule. Zarówno w odniesieniu do mierników przedsiębiorczości, jak i do jej społecznych i gospodarczych determinant oraz

¹ Dr Jacek Strojny, Katedra Ekonomii, Wydział Zarządzania i Marketingu, Politechnika Rzeszowska.

ekologicznych skutków zaprezentowano zmiany wartości na przestrzeni dość długiego okresu, obejmującego lata 1999–2009. Drugą ważną kwestią, którą warto wyjaśnić, jest to, z jaką siłą oraz kierunkiem (pozytywnym czy negatywnym) poszczególne zjawiska wpływają na siebie. Do wyjaśnienia tego problemu wykorzystać można m.in. analizę korelacji. Pozwala ona zweryfikować za pomocą odpowiedniego współczynnika (np. r Pearsona) związek pomiędzy dwiema zmiennymi. W badaniu przyjęto, że związek ten, mimo iż dwukierunkowy, w większym stopniu polega na wpływaniu determinanty na potencjał przedsiębiorczy oraz potencjału przedsiębiorczego na efekty ekologiczne, niż odwrotnie.

Przeprowadzenie badania wymaga określenia także podmiotu, czyli systemu gospodarczego, którego analiza dotyczy. Wybrano cztery podmioty o różnej specyfice: miasto na prawach powiatu, gminę miejską, gminę miejsko-wiejską oraz wiejską. Dla zapewnienia możliwie dużej spójności analizy wybrano jednostki administracyjne położone w centrum województwa w relatywnie niewielkiej odległości.

2. WSPÓŁCZESNE UWARUNKOWANIA ROZWOJU LOKALNEGO

Rozwój lokalny to zjawisko, które należy utożsamiać z wszelkiego rodzaju pozytywnymi zmianami zachodzącymi w systemach gospodarczych wyodrębnianych na poziomie najmniejszych jednostek administracyjnych, czyli powiatów i gmin. O tym, jak przebiegają procesy rozwojowe, decyduje wiele czynników o charakterze wewnętrznym i zewnętrznym. To właśnie ich wypadkową są zmiany zachodzące w danej jednostce samorządu terytorialnego, polegające na poprawie zarówno życia społeczności lokalnej, jak i warunków funkcjonowania i rozwoju przedsiębiorstw oraz innych typów organizacji (np. spółdzielni, stowarzyszeń czy fundacji). Zmiany rozwojowe nie są oceniane jednak wyłącznie przez ludzi i organizacje już tam funkcjonujące, ale także przez podmioty zewnętrzne, poszukujące nowych lokalizacji. Gospodarka globalna przyspiesza procesy przemieszczania się kapitału, tworząc swoisty rynek, w którym mniej lub bardziej świadomie JST uczestniczą. W niniejszej publikacji nie ma miejsca na szersze rozwinięcie tego zagadnienia, dlatego też analiza ograniczona zostanie do następujących elementów:

- identyfikacja elementów potencjału wpływających na rozwój lokalny,
- identyfikacja elementów otoczenia JST,
- benchmarking jako niezbędny element oceny sytuacji JST.

Potencjał jednostki terytorialnej to zbiór wszystkich jej atrybutów, które mogą stać się podstawą do wygenerowania i podtrzymania procesów rozwojowych. Oczywiście można przyjąć wiele sposobów klasyfikacji składowych tego potencjału w zależności od przyjętego podejścia oraz potrzeb wynikających z przygotowywanego programu rozwojowego. W niniejszej publikacji proponowany jest podział obejmujący kilka wymiarów potencjału: naturalny, antropologiczny, gospodarczy, społeczny oraz polityczny. Mogą się one zarówno wzajemnie uzupełniać, jak i wykluczać. Przykładem pierwszej relacji jest pozytywny wpływ rozbudowy infrastruktury drogowej (potencjał antropologiczny) na rozwój przedsiębiorstw (potencjał gospodarczy). Znoszenie się potencjałów występuje szczególnie w przypadku potencjału naturalnego, który często ulega nadmiernej dewastacji w wyniku rozwoju infrastruktury czy powstawania nowych przedsiębiorstw, generujących zanieczyszczenia powietrza i wody.

Bazując na prezentowanej wyżej klasyfikacji, wyodrębnić można jeszcze jeden typ potencjału rozwojowego, a mianowicie potencjał przedsiębiorczy. Budowany jest on w wymiarze zarówno politycznym i społecznym (przedsiębiorczość społeczności lokalnej), jak

i gospodarczym (przedsiębiorczość organizacji). To właśnie ten ostatni wymiar spośród wewnętrznych atrybutów jednostki samorządu terytorialnego (JST) poddany zostanie analizie pod kątem oddziaływania niektórych czynników zewnętrznych o charakterze ekonomicznym i społecznym. Analizie poddany będzie także wpływ potencjału przedsiębiorczego na potencjał naturalny.

Wewnętrzny potencjał jest podstawą rozwoju lokalnego, ale rola zewnętrznych czynników jest bezdyskusyjna i wydaje się coraz bardziej znacząca. Wynika to z dwóch podstawowych kwestii. Po pierwsze, istnieją przepływy kapitału pomiędzy systemami gospodarczymi. Proces ten nasila się współcześnie, czego przykładem są masowe wyjazdy Polaków za granicę w celach zarobkowych, które obecnie przybierają już formę nie tylko pobytu czasowego, ale coraz częściej także wyjazdu na stałe z dotychczasowej lokalizacji. Oznacza to, że każda jednostka samorządu terytorialnego musi konkurować o kapitał mobilny (ludzi i przedsiębiorstwa), dążąc zarówno do zatrzymania dotychczasowego potencjału, jak i do przyciągnięcia kapitału z zewnątrz. Drugą kwestią, wynikającą niejako z pierwszej, jest konieczność analizowania tempa wewnętrznych procesów z uwzględnieniem zjawisk zachodzących w innych systemach gospodarczych. Zmiana na lepsze jest oczywiście zjawiskiem, które można nazwać rozwojem, jednak współcześnie ważniejszym wskaźnikiem jest tzw. rozwój netto, a więc różnica pomiędzy tempem pozytywnych zmian w danej jednostce a tempem zmian w innych jednostkach, traktowanych jako punkt odniesienia (*benchmark*).

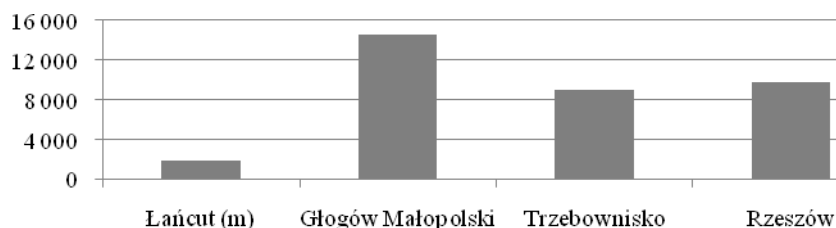
Przedsiębiorczość jest tym elementem potencjału rozwojowego, który od poziomu pojedynczego człowieka, poprzez grupy oraz organizacje, aż po sferę całego systemu gospodarczego pozwala osiągać sukces rozwojowy, czyli rozwijać się szybciej niż inne systemy. Jest to jedyny skuteczny mechanizm kreowania rozwoju lokalnego w długim okresie. Szybsze niż w innych JST tempo pozytywnych zmian przyciąga bowiem nowych obywateli, zachęcając ich do osiedlania się i poszukiwania pracy w nowym miejscu. Atrakcyjna lokalizacja zachęca również zewnętrzne podmioty do inwestycji w danej JST, a przez to do kreowania nowych miejsc pracy i wartości dodanej. Dlatego też konieczne jest podjęcie wyłożonego wysiłku w celu stworzenia systemu wspierającego rozwój przedsiębiorczości lokalnej. Chodzi tutaj zarówno o oddziaływanie na lokalne społeczeństwo, jak i o wykorzystywanie instrumentów ekonomicznych będących w dyspozycji samorządu lokalnego (np. podatki).

3. CHARAKTERYSTYKA SYSTEMÓW GOSPODARCZYCH OBJĘTYCH BADANIEM

Prezentację analizy lokalnej przedsiębiorczości przygotowano w oparciu o cztery wybrane JST zlokalizowane na terenie województwa podkarpackiego. Badania przeprowadzono w gminie wiejskiej (Trzebownik), miejsko-wiejskiej (Głogów Małopolski) oraz miejskiej (Łańcut), a także w mieście na prawach powiatu (Rzeszów). Wszystkie jednostki są zlokalizowane w centrum województwa, w niewielkiej odległości od siebie. Poniżej przedstawiono krótką ich charakterystykę oraz porównanie potencjałów rozwojowych z wykorzystaniem kilku podstawowych wskaźników:

- powierzchni,
- liczby mieszkańców,
- liczby podmiotów gospodarki narodowej,
- wartości wydatków budżetowych ogółem.

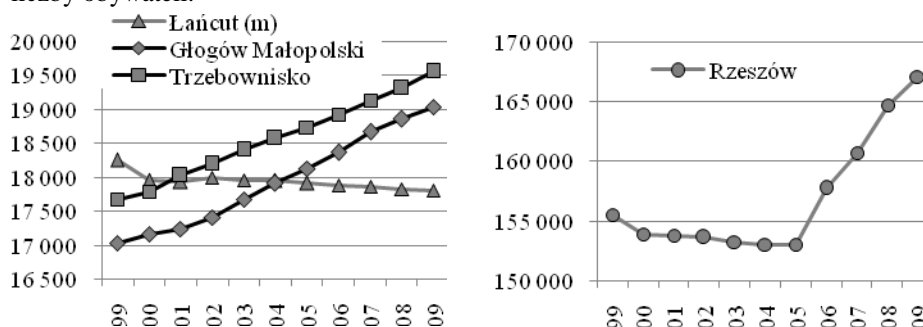
Pod względem powierzchni zajmowanego terytorium zdecydowanie największym podmiotem jest Głogów Młp., przy czym z blisko 14,6 tys. ha powierzchni gminy tylko 1,73 tys. ha zajmuje miasto, zaś pozostałe obszary mają charakter wiejski. Miasto Rzeszów dzięki rozszerzeniom terytorium w ostatnich latach rozrosło się do blisko 9,8 tys. ha i jest zdecydowanie większe od innej gminy miejskiej analizowanej w badaniu, a więc Łańcuta (1,94 tys. ha). Warto zwrócić tutaj uwagę szczególnie na sytuację miasta wojewódzkiego, w którym od 2006 r. obserwować można efekt decyzji administracyjnych o poszerzaniu granic miasta. W 2005 r. wielkość zajmowanego obszaru wynosiła 5370 ha, co oznacza, że do 2009 r. powierzchnia miasta zwiększyła się kosztem gmin sąsiednich aż o 82%.



Wykres 1. Wielkość terytorium zajmowanego przez wybrane JST w 2009 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

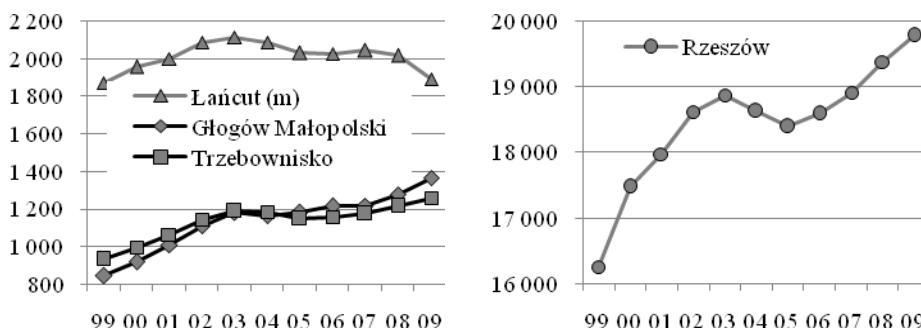
Nieco inaczej wygląda sytuacja, jeśli wziąć pod uwagę liczbę mieszkańców. Oczywiście największym systemem w województwie, a więc i w analizie, jest miasto Rzeszów, liczące w 2009 r. ponad 167 tys. mieszkańców. Pozostałe JST mają bardzo podobną liczbę mieszkańców, kształtującą się między 17,8 a 19,5 tys. Warto także zaobserwować zmiany zachodzące w analizowanym okresie w badanych jednostkach administracyjnych. Rzeszów w wyniku rozszerzania granic administracyjnych i wchłaniania okolicznych terenów wiejskich stopniowo zwiększa liczbę mieszkańców w ostatnich latach. Bardzo pozytywnie należy ocenić także zmiany zachodzące w gminie Trzebownisko i Głogów Młp., w których dodatnie saldo migracji wewnętrznej powoduje stopniowy przyrost liczby mieszkańców. Nie można takiego zjawiska zaobserwować w Łańcutcie, w którym zarówno migracja wewnętrzna, jak i zewnętrzna ma bilans ujemny, co przekłada się na stopniowy spadek liczby obywateli.



Wykres 2. Liczba mieszkańców w wybranych JST w latach 1999–2009

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Kolejną zmienną, która zostanie wykorzystana do oceny sytuacji w badanych JST jest liczba podmiotów gospodarki narodowej. W dalszej części opracowania jest ona wykorzystywana w miernikach przedsiębiorczości. Tutaj przedstawione zostaną wartości względne na przestrzeni lat 1999–2009. Warto podkreślić, że w Rzeszowie zarejestrowanych jest blisko 20 tys. podmiotów (2009), co stanowi ok. 13,6% ogółu podmiotów regionu. Potencjał Łańcuta pod tym względem jest dziesięciokrotnie niższy. Natomiast w gminach Trzebownisko oraz Głogów Młp. liczebność podmiotów gospodarki narodowej kształtuje się między 1200 a 1400. Warto jednak znów podkreślić różnice rozwoju sytuacji w poszczególnych JST. W Rzeszowie liczba zarejestrowanych podmiotów wzrosła o blisko 22%, w Trzebownisku o 35%, a w Głogowie Młp. o 62%. Tymczasem w Łańcutcie od 2003 r. widać stopniowy ubytek liczby podmiotów, co doprowadziło do jej spadku do poziomu z 1999 r. Negatywne trendy w sferze aktywności gospodarczej mają bardzo duży wpływ na długofalowe możliwości kreowania rozwoju, stąd też sytuację Łańcuta należy oceniać jako trudną, zwłaszcza że podobne trendy obserwować można także w przypadku liczby mieszkańców.



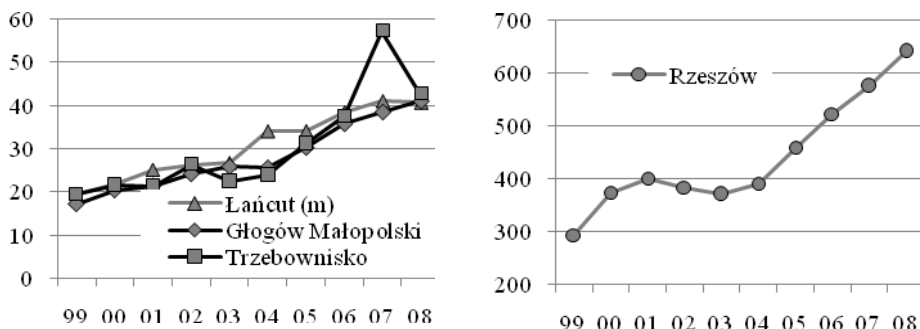
Wykres 3. Liczba podmiotów gospodarki narodowej w wybranych JST w latach 1999–2009

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Ostatnia zmienna wykorzystana do opisu sytuacji w niniejszym artykule ma dość istotne znaczenie z punktu widzenia lokalnych możliwości rozwojowych. Chodzi mianowicie o wielkość wydatków budżetu ogółem, a więc przeznaczanych zarówno na sprawy bieżące, jak i na inwestycje czy to odtworzeniowe, czy netto. Ze względu na objętość opracowania zrezygnowano z bardziej wnikliwej analizy kierunków wydatkowania pieniędzy lokalnych, jest to jednak zagadnienie, które w pełnej analizie przygotowywanej na potrzeby programu rozwojowego określonej gminy powinno być poddane rzetelnej ocenie. Oczywiście zarysowane wyżej różnice w potencjale poszczególnych JST widoczne są również w wartości wydatków w poszczególnych latach. Trzy spośród analizowanych gmin mają wydatki na podobnym poziomie, oscylującym w 2008 r.² między 40,5 a 42,7 mln zł. Wydatki miasta Rzeszowa wynoszą natomiast blisko 640 mln zł. Warto oczywiście pamiętać o tym, że w ramach tej kwoty realizowane są również zadania dodatkowe miasta na prawach powiatu. W województwie podkarpackim taki status posiadają jeszcze trzy inne miasta (dawniejsze ośrodki wojewódzkie), a mianowicie Krosno, Przemyśl oraz

² W czasie, gdy powstawał artykuł, dane statystyczne dla tej zmiennej udostępniane przez BDR GUS nie obejmowały jeszcze roku 2009, dlatego też ten rok nie został włączony do analizy.

Tarnobrzeg. Nominalne przyrosty wydatków w analizowanym okresie są bardzo zbliżone w poszczególnych JST. Wynoszą one od 208% w Łąncucie do 38% w gminie Głogów Młp.



Wykres 4. Wydatki z budżetu ogółem w wybranych JST w latach 1999–2008 (w mln zł)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Oczywiście aby w pełni scharakteryzować poszczególne jednostki administracyjne, należałoby zastosować znacznie bardziej rozbudowany zestaw zmiennych. Nie jest to możliwe w niniejszym opracowaniu, ale oczywiście niezbędne w przypadku prowadzenia analiz na potrzeby programowania rozwoju. Już na podstawie tak skąpego zestawu danych statystycznych można wysnuć wniosek dotyczący sposobu prezentowania danych dla poszczególnych systemów gospodarczych. Po pierwsze, zgodnie z tym, co zostało podkreślone w poprzedniej części artykułu, analizy należy dokonywać w kontekście innych jednostek, traktowanych jako punkt odniesienia (*benchmark*). Po drugie, interesujące wydaje się nie tylko to, jaki jest potencjał danej jednostki względem innej (np. Rzeszowa względem Trzebownika), ale także w jakim kierunku idą zmiany rozwojowe. Jeśli jednostka rozwija się szybciej od tych, które traktowane są jako punkt odniesienia, to zmniejsza ona lukę rozwojową. Przykładem w badanej grupie jest gmina Głogów Młp., w której zaobserwowano dynamiczne, pozytywne zmiany zarówno w przypadku zmian liczby ludności, jak i liczby podmiotów gospodarki narodowej oraz wydatków budżetowych. W każdym z tych obszarów osiąga największe przyrosty spośród JST wybranych do badania. Z kolei miasto Łącut znajduje się w przeciwnej sytuacji, rozwijając się wolniej niż pozostałe, a nawet doznając regresu (spadek liczby mieszkańców). Ta krótka charakterystyka podmiotów stanowi tło do analiz przedsiębiorczości oraz jej uwarunkowań prowadzonych w dalszej części artykułu.

4. ZJAWISKO PRZEDSIĘBIORCZOŚCI LOKALNEJ

Przedsiębiorczość jest zjawiskiem, które może być charakteryzowane w wielu wymiarach – psychologicznym, społecznym, organizacyjnym czy wreszcie gospodarczym. Nie ulega wątpliwości, że jego podstawą jest swoista, specyficzna predyspozycja człowieka, którą określić można jako przedsiębiorczość osobistą. Stanowi ona cechę kardynalną wynikającą z wielu cech indywidualnych, takich jak dążenie do sukcesu, siła wewnętrzna czy wielorakie zdolności do przyswajania i wykorzystywania wiedzy. Bardzo silnie determinuje ona człowieka przenosząc się z poziomu wartości i postaw na sferę aktywności, a więc taką, którą można zaobserwować nie uciekając się do narzędzi psychologicznych.

Można więc mówić o czymś, co można nazwać przedsiębiorczością potencjalną (nieujawnioną) oraz przedsiębiorczością realną, widoczną w efektach działalności ludzkiej. Do podstawowych skutków przedsiębiorczości indywidualnej najczęściej zalicza się działalność gospodarczą, ale w istocie może ona przejawiać się w każdej innej dziedzinie życia. Podstawowym kryterium, które można zastosować do oceny tego, czy dane działanie jest przedsiębiorcze, jest uzyskany efekt rozwojowy, a więc rzeczywista poprawa sytuacji w danym obszarze w stosunku do stanu wcześniejszego.

W globalnym otoczeniu pojawiają się nowe możliwości rozwoju oraz szereg zagrożeń. Przedsiębiorczość jest takim elementem potencjału rozwojowego, który łączy wszystkie pozostałe wymiary, tworząc podstawę do skutecznego wykorzystania szans. Można zatem powiedzieć, że osoby przedsiębiorcze to takie, które są zdolne do wykorzystania wszystkich najlepszych swoich cech, odnosząc sukces, przodując w swojej działalności. Przedsiębiorcze grupy społeczne to takie, dla których zmiana jest czymś pożądanym i obiecującym, co z kolei przekłada się na zniesienie społecznych barier rozwoju i stworzenie podstaw do zdrowej rywalizacji. Organizacje przedsiębiorcze to takie, które są w stanie zrealizować postawione sobie cele rozwojowe, doskonalić swoją pozycję w otoczeniu. Natomiast przedsiębiorcze systemy gospodarcze charakteryzują się intensywną poprawą warunków funkcjonowania ludzi oraz różnego rodzaju podmiotów. Wszystkie wymienione przejawy przedsiębiorczości są w istocie współzależne. Źródłem przedsiębiorczości lokalnej jest człowiek, gdyż to od niego zależą relacje w grupach społecznych oraz sposób funkcjonowania organizacji. Natomiast właśnie na poziomie systemu gospodarczego widoczny jest skumulowany efekt przedsiębiorczości z trzech pozostałych wymiarów.

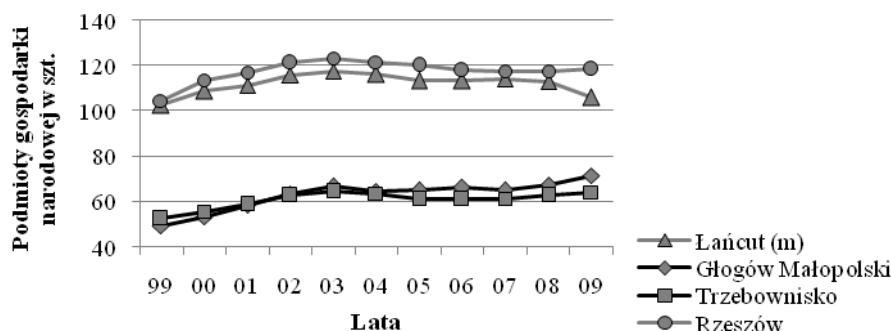
Skupiając się na tym ostatnim z wymienionych obszarów analizy, warto podkreślić, że przedsiębiorczość lokalną traktować należy jako element lokalnego potencjału rozwojowego. Może być więc definiowana jako wszelkiego typu przejawy przedsiębiorczości ludzi, grup społecznych lub organizacji zaobserwowane w granicach danego systemu gospodarczego. Im większa gotowość do akceptacji zmiany, generowania nowatorskich rozwiązań oraz zaangażowania w realizację postawionych celów w każdym z wymienionych typów podmiotów, tym wyższy poziom przedsiębiorczości lokalnej. W badaniach empirycznych oraz w praktyce zarządzania rozwojem lokalnym konieczne jest wykorzystanie odpowiednich mierników, które stanowią będą podstawę oceny potencjału przedsiębiorczego danej gminy czy powiatu. W związku z tym dla uproszczenia przedsiębiorczość lokalną powinno się utożsamiać ze zdolnością społeczności lokalnej do tworzenia przedsięwzięć gospodarczych.

Tak sformułowana definicja operacyjna umożliwia dobór jednego lub kilku mierników, na podstawie których wnioskować można o poziomie potencjału przedsiębiorczego w danym systemie gospodarczym. Bazują one na systemie REGON, który jest łatwo dostępnym źródłem danych, a przez to jest szczególnie użyteczny w prowadzonych analizach. Poniżej przedstawiono przykładowe wskaźniki (P.1–P.5), które można wykorzystać do oceny poziomu przedsiębiorczości lokalnej, odwołując się do sformułowanej definicji operacyjnej:

- P.1: liczba podmiotów gospodarki narodowej ogółem na 1000 mieszkańców,
- P.2: udział osób prowadzących działalność gospodarczą w podmiotach ogółem,
- P.3: udział spółek handlowych w podmiotach gospodarczych ogółem,
- P.4: udział podmiotów średnich w podmiotach gospodarczych ogółem,

- P.5: udział osób prowadzących działalność gospodarczą wśród osób w wieku produkcyjnym.

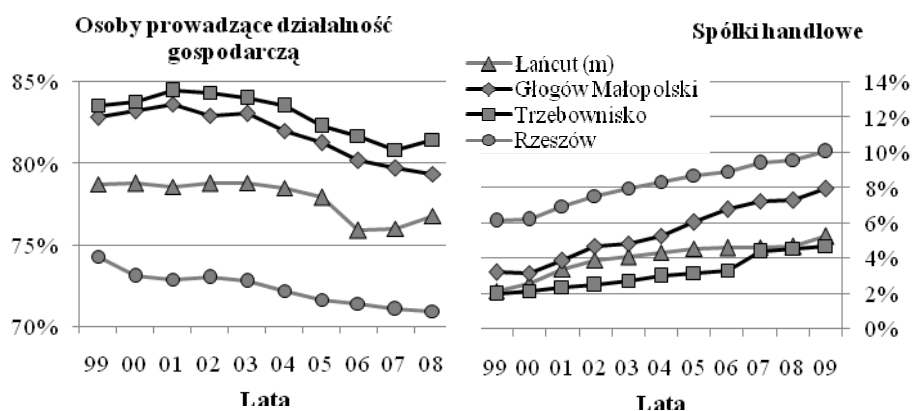
Pierwszy z wymienionych mierników bazuje na dwóch zmiennych: liczbie podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w systemie REGON oraz liczbie mieszkańców zameldowanych na danym obszarze. Podstawową zaletą tego wskaźnika jest łatwość jego wyliczenia. Warto jednak pamiętać przynajmniej o dwóch kwestiach. Po pierwsze, wiele podmiotów zarejestrowanych w rzeczywistości nie prowadzi działalności gospodarczej. Po drugie, podmioty gospodarki narodowej stanowią grupę zróżnicowaną pod względem własności, formy organizacyjno-prawnej i wielkości. Omawiany wskaźnik nadaje się jednak do porównania potencjału przedsiębiorczego różnych systemów gospodarczych, dość dobrze odzwierciedlając zdolności do generowania wartości dodanej. Jego wartość w analizowanych JST od roku 2003 r. ustabilizowała się, przy czym oba miasta (Łańcut i Rzeszów) mają bardzo podobną liczbę podmiotów przypadających na 1000 mieszkańców (odpowiednio 113 i 118). Gminy Głogów Młp. oraz Trzebownisko natomiast dysponują zdecydowanie mniejszym potencjałem przedsiębiorczym (odpowiednio 68 oraz 63 podmioty).



Wykres 5. P.1: liczba podmiotów gospodarki narodowej na 1000 mieszkańców w latach 1999–2009
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Kolejne trzy mierniki odnoszą się do liczby podmiotów gospodarki narodowej ogółem i pozwalają określić udział w ich liczbie następujących typów przedsiębiorstw: prowadzonych w najprostszej formie organizacyjno-prawnej (osoby fizyczne), spółek handlowych oraz spółek handlowych z udziałem kapitału zagranicznego. Ze względu na prostotę rejestracji pierwszy typ firm jest najbardziej popularny. Jednocześnie tego typu organizacje mają duże problemy rozwojowe i zazwyczaj nie wykazują zachowań typowych dla przedsiębiorczości (np. wdrażanie innowacji, dynamiczna ekspansja rynkowa). Dlatego też w badaniu wskaźnik ich udziału traktowany jest jako destymulanta przedsiębiorczości, co oznacza, że im mniejsza wartość miernika w danej gminie, tym wyższy jej potencjał przedsiębiorczy. Odwrotnie należy interpretować wskaźnik określający odsetek spółek handlowych wśród podmiotów gospodarki narodowej. Uruchomienie tego typu podmiotu wymaga najczęściej zaangażowania większego kapitału, a także wiąże się z koniecznością prowadzenia pełnej księgowości. Przedsiębiorcy tego typu chętniej angażują się również w działalność rozwojową, wykorzystując w tym celu zewnętrzne źródła finansowania. Warto zwrócić uwagę na pozytywne zjawiska występujące na przestrzeni lat we wszystkich badanych JST. Szczególnie w Rzeszowie oraz Głogowie Młp. można zauważyć wzrastający udział spółek handlowych oraz spadek udziału firm prowadzonych jako osoby fizyczne.

Dodatkowych informacji do analizy dostarcza miernik określający udział spółek z kapitałem zagranicznym w ogólnej liczbie podmiotów gospodarki narodowej. Współczesne systemy gospodarcze mogą intensyfikować procesy rozwojowe właśnie dzięki zdolności do pozyskiwania zewnętrznych (w tym zagranicznych) inwestycji w sferę gospodarczą. Liczba podmiotów zagranicznych świadczy o poziomie konkurencyjności danej JST oraz może stanowić podstawę dalszych pozytywnych zjawisk. Jest też z całą pewnością przejawem lokalnego potencjału przedsiębiorczego. W Rzeszowie oraz Głogowie Młp. od 2004 r. widać trwałą tendencję wzrostową omawianego miernika, którego wartość przesunęła się odpowiednio z 0,76% do 1,08% oraz z 0,60% do 1,17%. W pozostałych gminach trudno określić jednoznaczny kierunek zmian, przy czym szczególnie w przypadku gminy wiejskiej, czyli Trzebownika, znaczenie podmiotów zagranicznych jest śladowe.



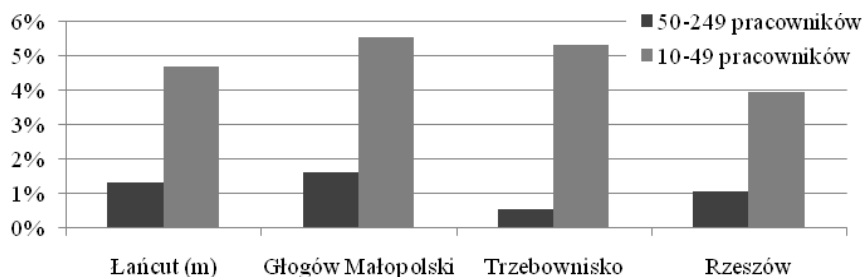
Wykres 6. Udział osób prowadzących działalność gospodarczą oraz spółek handlowych w podmiotach gospodarki narodowej ogółem w latach 1999–2009 (P.2 oraz P.3)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Ostatnim miernikiem przedsiębiorczości lokalnej, który został przedstawiony niniejszym opracowaniu, jest udział podmiotów średniej wielkości w ogólnej liczbie podmiotów gospodarki narodowej. Do wyodrębnienia grupy podmiotów średnich przyjęto jedno z kryteriów proponowanych w ustawie o swobodzie działalności gospodarczej, czyli liczbę pracowników. Dla podmiotów średniej wielkości wynosi ona od 50 do 249³. Tego typu podmioty są szczególnie interesujące z punktu widzenia potencjału przedsiębiorczego. Posiadają już wystarczający kapitał oraz rozwiązania organizacyjne i techniczne do wdrożenia innowacji oraz stosowania zróżnicowanych narzędzi marketingu. Jednocześnie nie są jeszcze zbyt zbiurokratyzowane, aby w sposób wystarczająco elastyczny reagować na zmiany otoczenia. W sektorze MŚP przedsiębiorstwa tego typu stanowią jednak relatywnie niewielką grupę, jednak na tyle dynamiczną, że wpływają na potencjał przedsiębiorczy. Analizę ze względu na dostępność danych w BDR GUS ograniczono do 2009 r., co oznacza, że dla tego miernika nie będzie prowadzona analiza korelacji w dalszej części

³ „Ustawa z 2 lipca 2004 r. o swobodzie gospodarczej” (DzU 2004 nr 173, poz. 1807, tekst ujednolicony z 31 III 2009 r.) definiuje mikroprzedsiębiorstwo jako podmiot zatrudniający mniej niż 10 osób, przedsiębiorstwo małe jako takie, które zatrudnia od 10 do 49 osób, oraz przedsiębiorstwo średnie jako takie, które zatrudnia od 50 do 249 osób. Dodatkowo wyszczególnia wartości maksymalnych obrotów netto oraz wartości aktywów dla każdej z kategorii przedsiębiorstw.

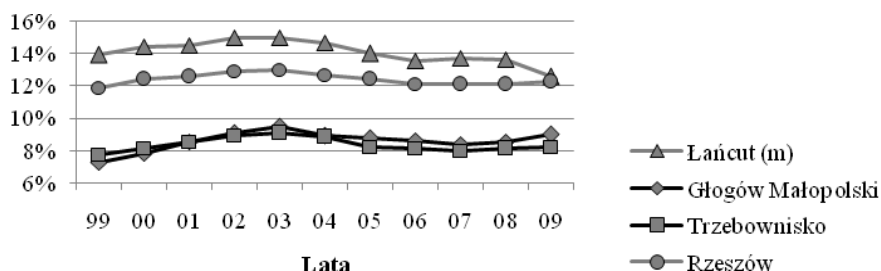
artykułu. Wśród badanych JST najwyższa wartość wskaźnika (1,61%) występuje w gminie Głogów Małopolski.



Wykres 7. P.4: udział podmiotów średniej wielkości w ogólnej liczbie podmiotów gospodarki narodowej w 2009 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Ostatni miernik zaproponowany w niniejszym artykule stoi nieco w sprzeczności z niektórymi z poprzednich (np. udział osób prowadzących działalność gospodarczą wśród podmiotów gospodarki narodowej ogółem), może być jednak w pewnych okolicznościach bardzo wartościowy. Sam akt tworzenia przedsiębiorstwa (niezależnie od jego wielkości czy formy prawnej) jest często traktowany w uproszczeniu jako przejaw przedsiębiorczości. W związku z tym informacja o tym, jaka część osób w wieku produkcyjnym skłonna jest do otwierania przedsiębiorstwa, może być użyteczna w procesie programowania rozwoju lokalnego. W badanych JST sytuacja jest dość zróżnicowana, choć w ostatnich latach rozpiętość wartości wskaźnika maleje. Najwyższą wartość (12,5%) zaobserwować można w Łańcutu, przy czym od 2003 r. widoczny jest tam trend spadkowy, który powoduje, że różnica pomiędzy tym miastem a pozostałymi wziętymi pod uwagę w badaniu znacząco maleje. Na przestrzeni 11 lat wartość wskaźnika spadła o blisko 10%. W pozostałych jednostkach administracyjnych natomiast wzrosła od 2% (w Rzeszowie) do ponad 23% (w Głogowie Młp.).



Wykres 8. P.5: udział osób prowadzących działalność gospodarczą wśród osób w wieku produkcyjnym w 2009 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Podsumowując uzyskane wyniki, można wyciągnąć kilka wniosków pozwalających na dokonanie ogólnej oceny potencjałów przedsiębiorczych poszczególnych JST. Rzeszów w liczbach bezwzględnych ma zdecydowaną przewagę nad pozostałymi jednostkami organizacyjnymi, ale mierniki, przygotowywane jako wielkości względne (wskaźniki), do

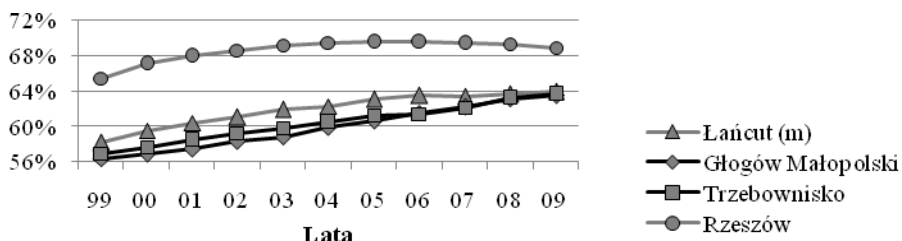
tak jednoznacznej oceny nie uprawniają. Potwierdza się jednak dość znacząca przewaga między potencjałami przedsiębiorczymi Rzeszowa oraz pozostałych podmiotów. Wśród badanych JST stolica województwa charakteryzuje się największą aktywnością społeczeństwa w tworzeniu podmiotów gospodarczych, ale jej przewaga nad Łańcutem jest niewielka. Zdecydowanie większy udział niż w pozostałych badanych JST mają w Rzeszowie podmioty prowadzone w formie spółki handlowej. Tego typu sytuacja jest naturalna – większe miasta przyciągają przedsiębiorstwa tego typu. Zdecydowanie najniższy jest także odsetek osób prowadzących działalność gospodarczą w najprostszej formie (różnica względem pozostałych gmin wynosi od 4,4% do 10%). Jedynie pod względem struktury sektora MŚP Rzeszów zdecydowanie ustępuje gminie Głogów Młp. oraz miastu Łańcut. Podsumowując, najwyższy potencjał przedsiębiorczy wśród badanych podmiotów występuje w Rzeszowie. Niższym potencjałem charakteryzuje się Łańcut, następnie Głogów Młp. oraz Trzebownik. Najbardziej dynamiczne, pozytywne zmiany zaobserwować można w Głogowie Młp., natomiast relatywnie słabą dynamikę zmian potencjału przedsiębiorczego – w obu gminach miejskich.

5. SPOŁECZNE UWARUNKOWANIA PRZEDSIĘBIORCZOŚCI

Cechy społeczności lokalnej mogą wprost przekładać się na potencjał przedsiębiorczy. Warto tutaj zwrócić uwagę na konieczność rozdzielenia tych zjawisk, które wpływają na przedsiębiorczość, od tych, które ową przedsiębiorczość determinują. W niniejszym artykule wybrano cztery podstawowe mierniki opisujące determinanty społeczne przedsiębiorczości (oznaczone skrótami S.1–S.3). Są to:

- S.1: udział osób w wieku produkcyjnym w ogólnej liczbie mieszkańców,
- S.2: udział osób aktywnych zawodowo w działalności pozarolniczej w liczbie osób w wieku produkcyjnym,
- S.3: saldo migracji ogółem na 10 tys. mieszkańców.

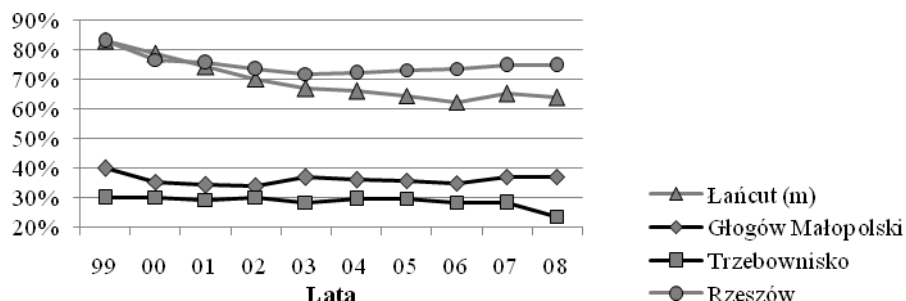
Pierwszy z wymienionych wskaźników powstaje w oparciu o dwie zmienne: ogólną liczbę mieszkańców oraz liczbę mieszkańców w wieku produkcyjnym. Uzyskana wielkość wskazuje na potencjał pracy danego regionu, który może w istotny sposób determinować zdolności produkcyjne oraz aktywność przedsiębiorczą wyrażającą się w tworzeniu i rozwijaniu podmiotów gospodarczych. W najlepszej sytuacji znajduje się Rzeszów – odsetek osób w wieku produkcyjnym stanowi tam prawie 69% i jest wyższy o ponad 5% niż w pozostałych z analizowanych JST. Warto podkreślić jednak, że w mieście wojewódzkim od trzech lat widoczny jest już słaby trend negatywny, podczas gdy w pozostałych wartości wskaźnika wciąż wzrasta.



Wykres 9. S.1: udział ludności w wieku produkcyjnym w ludności ogółem w latach 1999-2009

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: GUS.

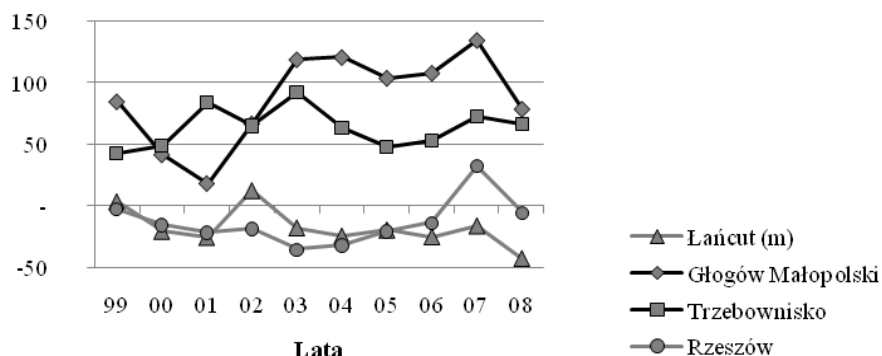
Warto ustalić także, jaka część osób w wieku produkcyjnym angażuje się zawodowo poza indywidualną działalnością rolniczą (pracuje bądź poszukuje pracy). Informacja ta pozwala określić nastawienie społeczeństwa do aktywności pozarolniczej, co ma dwójakiego rodzaju wymowę. Po pierwsze, im więcej jest osób aktywnych, tym większa ich grupa może zdecydować się na uruchomienie działalności gospodarczej. Po drugie, wśród tych osób znajdują się potencjalni pracownicy uruchamianych przedsiębiorstw. Prezentowany miernik należy więc traktować jako zmodyfikowany współczynnik aktywności zawodowej mieszkańców. Zdecydowanie lepiej wypadają tutaj oczywiście miasta, w których praca w rolnictwie indywidualnym nie jest popularna. Wskaźnik dla Rzeszowa wypada na poziomie 75%, a dla Łańcuta – 64%. W gminie Trzebownik wynosi natomiast tylko 24%. Warto też podkreślić, że tylko na przestrzeni analizowanych lat wskaźnik spadł we wszystkich badanych gminach – najsilniej w Łańcutie (o 23%).



Wykres 10. S.2: udział osób pracujących poza rolnictwem indywidualnym oraz bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w latach 1999–2008

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Jednym z podstawowych zjawisk obserwowanych we współczesnym globalnym społeczeństwie – w Polsce zwłaszcza po wejściu do Unii Europejskiej – jest migracja. Może być ona traktowana także jako determinanta przedsiębiorczości. Ujemne saldo migracji może oznaczać ubytek osób o szczególnych cechach z punktu widzenia aktywności przedsiębiorczej (gotowość na zmianę), co z kolei przełożyć się może na przykład na osłabienie potencjału przedsiębiorczego, wyrażające się m.in. zmniejszeniem tempa tworzenia nowych przedsiębiorstw. Sytuacja w badanych JST jest dość zróżnicowana. Gmina Głogów Młp. ma najwyższe dodatnie saldo w całym okresie analizy. Łącznie w ciągu 11 lat liczba dodatkowych mieszkańców wzrosła tam o blisko 1600 osób. Najgorsza sytuacja widoczna jest w Łańcutie, gdzie wskaźnik był z wyjątkiem lat 1999 i 2002 zawsze ujemny, co doprowadziło łącznie do ubytku liczby obywateli miasta o ponad 300 osób.



Wykres 11. S.3: saldo migracji na 10 tys. mieszkańców w latach 1999–2008

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

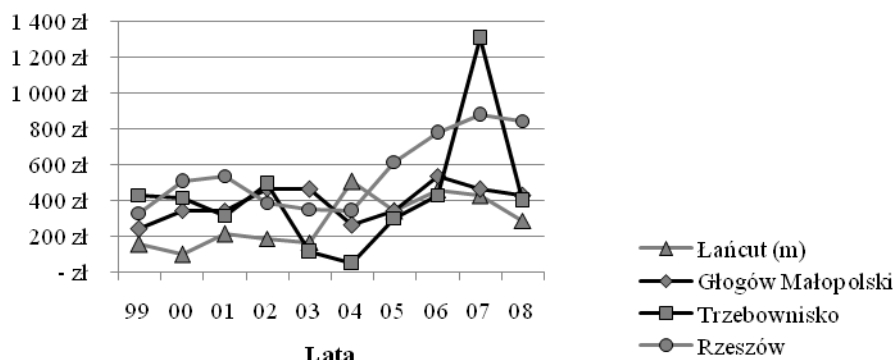
Przeprowadzona analiza wskazuje znów na Rzeszów jako system o najkorzystniejszej sytuacji społecznej, z relatywnie dużym odsetkiem osób w wieku produkcyjnym oraz wysokim wskaźnikiem aktywności zawodowej poza rolnictwem. Sytuacja pozostałych trzech gmin nie jest jednoznaczna. Głogów Młp. oraz Trzebownik przyciągają mieszkańców, ale wciąż mają niski poziom aktywności pozarolniczej. Natomiast Łańcut ma relatywnie wysoką aktywność pozarolniczą, ale za to ujemne saldo migracji.

6. GOSPODARCZE UWARUNKOWANIA PRZEDSIĘBIORCZOŚCI

Przedsiębiorczość lokalna, rozumiana jako zdolność do kreowania przedsięwzięć gospodarczych, podlega oddziaływaniu otoczenia gospodarczego. Szczególnie istotne znaczenie mają tutaj warunki sprzyjające przedsiębiorczości bądź ograniczające ją w wymiarze krajowym. Jednak na poziomie lokalnym również można wyodrębnić czynniki potencjalnie istotne dla kształtowania zachowań przedsiębiorczych. W niniejszym opracowaniu wykorzystane będą następujące wskaźniki (oznaczono je skrótami G.1–G.4):

- G.1: wydatki majątkowe na mieszkańca,
- G.2: wydatki na transport i łączność na mieszkańca,
- G.3: udział sektora prywatnego w podmiotach ogółem,
- G.4: udział sektora przemysłu przetwórczego w podmiotach ogółem.

Wartości pierwszego z wymienionych wskaźników mają niezwykle istotne znaczenie dla rozwoju lokalnego. Wydatki majątkowe gmin oraz miast na prawach powiatu mają bowiem charakter inwestycyjny. Zwiększają zatem potencjał w różnych obszarach życia społeczno-gospodarczego, przyczyniając się do poprawy sytuacji mieszkańców oraz warunków prowadzenia firmy. Wartość wskaźnika w poszczególnych JST na przestrzeni lat zmienia się w zależności od potrzeb oraz zdolności do pozyskania dodatkowych źródeł finansowania. Trudno natomiast zaobserwować istnienie bardziej wyraźnego trendu. Jedynie Rzeszów od 2004 r. sukcesywnie poprawia sytuację w tym zakresie.

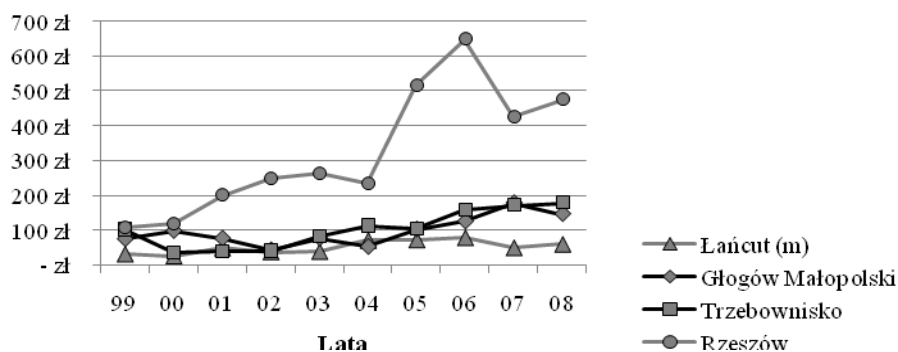


Wykres 12. G.1: wydatki majątkowe na mieszkańca w latach 1999–2008

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

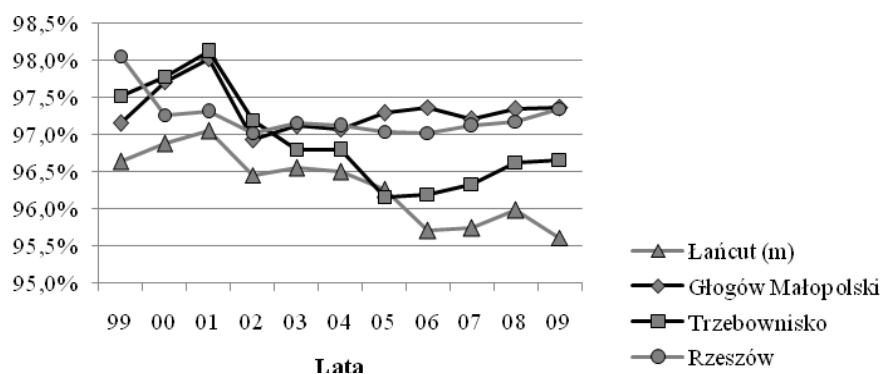
Kolejną determinantą potencjału przedsiębiorczego w otoczeniu gospodarczym jest nastawienie na inwestycje w infrastrukturę komunikacyjną. Miernik, który tutaj zastosowano, określa wartość wydatków gmin oraz miast na prawach powiatu na transport i łączność w przeliczeniu na mieszkańca. Spośród badanych gmin najwyższą należy ocenić Rzeszów, w którym wartość wskaźnika jest kilkukrotnie wyższa i wynosi w 2008 r. ponad 470 zł. W pozostałych podmiotach waha się od kilkudziesięciu zł (w Łańcutie) do niepełna 180 zł (w Trzebowniku i Głogowie Młp.). Warto podkreślić, że wszystkie badane JST, mając świadomość wpływu tego typu wydatków na rozwój lokalny, zwiększają ich wartość. Wzrosty wynoszą od kilkudziesięciu do kilkuset procent (najmniej w Trzebowniku, najwięcej w Rzeszowie).

Prócz aktywności samorządów lokalnych na potencjał przedsiębiorczy może wpływać także struktura gospodarki, zarówno w sensie własnościowym, jak i branżowym. Tego typu determinanty również zostały uwzględnione w niniejszym opracowaniu, czego wyrazem są dwa kolejne prezentowane mierniki. Pierwszy z nich określa udział podmiotów sektora prywatnego wśród podmiotów gospodarki narodowej. Nie ulega wątpliwości, że zasady wolnego rynku wymagają ograniczania aktywności sfery publicznej w procesach wytwarzania do niezbędnego minimum. Proces ten zachodzi w Polsce od dwóch dekad, doprowadzając do znaczącego ograniczenia udziału sektora publicznego w sferze podmiotów gospodarczych. Współcześnie na poziomie małych lub średnich firm funkcjonują głównie podmioty tworzone przez samorządy dla realizacji określonych celów ważnych społecznie (np. dostarczanie usług komunalnych). Wśród badanych JST występują niewielkie różnice w zakresie wartości wskaźnika – kształtuje się ona w przedziale 95–98%. We wszystkich podmiotach na przestrzeni analizowanego okresu występuje też względna stabilizacja tej wartości, z niewielką tendencją spadkową, zwłaszcza w Łańcutie.



Wykres 13. G.2: wydatki na transport i łączność na mieszkańca w latach 1999–2008

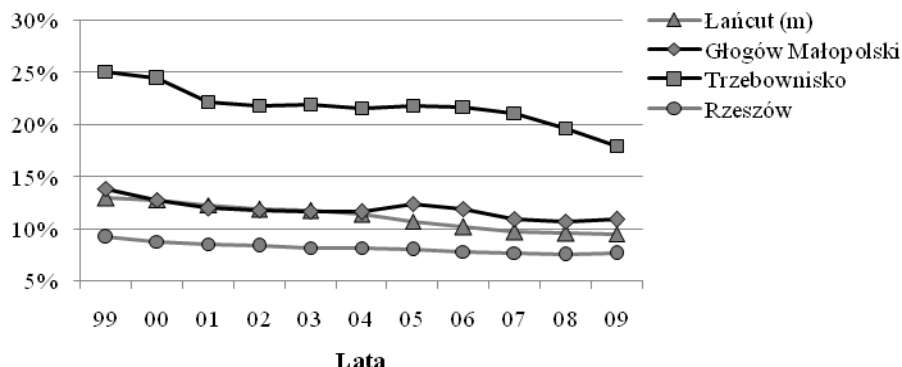
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.



Wykres 14. G.3: udział sektora prywatnego wśród podmiotów gospodarki narodowej ogółem w latach 1999–2009

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Ostatni miernik odnosi się do struktury branżowej gospodarki i odzwierciedla potencjalną możliwość wpływu przedsiębiorstw przemysłowych na przebieg lokalnych procesów gospodarczych, a więc także na rozwój przedsiębiorczości. Współczesne gospodarki w coraz większym stopniu opierają swój rozwój na działalności usługowej. Jednak na obszarach słabiej rozwiniętych, a do takich należy województwo podkarpackie, przemysł stanowi bazę dla dalszego rozwoju, tworząc zapotrzebowanie na usługi – stąd też stosowanie prezentowanego wskaźnika może być uzasadnione. Wśród badanych JST udział przedsiębiorstw przetwórstwa przemysłowego w liczbie podmiotów gospodarczych wynosi od 9,5% w Rzeszowie do 18% w Trzebowniku. We wszystkich badanych systemach występują podobne trendy, polegające na zmniejszaniu się wartości wskaźnika na przestrzeni ostatnich 11 lat. Największy spadek (blisko 30%) występuje w Głogowie Młp., najmniejszy zaś (17%) w Rzeszowie.



Wykres 15. G.4: udział sektora przetwórstwa przemysłowego wśród podmiotów gospodarki narodowej ogółem w latach 1999–2009

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Przeprowadzona analiza daje podstawy do częściowej (niepełnej ze względu na ograniczoną liczbę mierników) oceny jakości otoczenia gospodarczego. Najlepsza sytuacja występuje w Rzeszowie, zwłaszcza w kontekście aktywności władz lokalnych w obszarze inwestycji (wskaźniki G.1 i G.2). Najslabiej pod tym względem wypada natomiast Łańcut. Pozostałe dwa wskaźniki dotyczące struktury gospodarki (G.3 i G.4) należy natomiast oceniać raczej z perspektywy obserwowanych trendów niż stanu bieżącego. Tutaj warto zwrócić uwagę na sytuację Głogowa Młp. oraz Trzebownika.

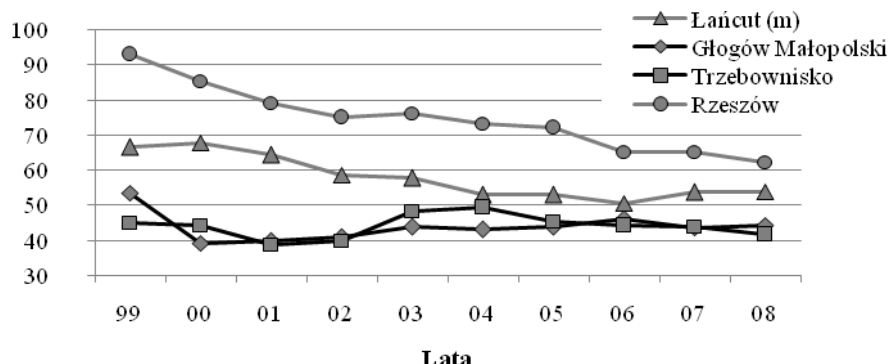
7. EKOLOGICZNE UWARUNKOWANIA PRZEDSIĘBIORCZOŚCI

Trzeci wymiar czynników powiązanych z przedsiębiorczością nawiązuje do coraz bardziej istotnego współcześnie zagadnienia zrównoważonego rozwoju. Potencjał przedsiębiorczy dynamizuje procesy gospodarcze, ale może też przez to potęgować degradację otoczenia naturalnego. Jednocześnie szybszy rozwój systemu gospodarczego umożliwia stosowanie coraz doskonalszych technologii ochrony środowiska. W niniejszym artykule podjęto próbę oceny natężenia tych procesów z wykorzystaniem trzech mierników (oznaczenia E.1–E.3):

- E.1: zużycie wody na mieszkańca,
- E.2: odpady wytworzone na mieszkańca,
- E.3: wydatki na środki trwałe służące ochronie środowiska i gospodarce wodnej na mieszkańca.

Pierwsze dwa mierniki opisują możliwe negatywne skutki rozwoju systemu gospodarczego, polegające na postępującej degradacji środowiska. Przejawów takiego oddziaływania może być oczywiście bardzo wiele, przy czym tylko część z nich jest monitorowana i prezentowana w postaci danych statystycznych. To właśnie spośród nich wybrano dwa wskaźniki. Pierwszy opisuje wielkość przeciętnego zużycia wody przez mieszkańca badanych JST. Warto tutaj podkreślić, że przyjęcie ekoperspektywy wymaga zwracania szczególnej uwagi na ograniczony w wielu regionach (w tym właśnie na Podkarpaciu) zasób wody. Wzrost jej zużycia może więc przełożyć się negatywnie nie tylko na ekosystem lokalny, ale także na możliwości rozwoju w długim okresie. Warto podkreślić, że w badanych systemach lokalnych przeciętne zużycie wody znacząco spada (Rzeszów,

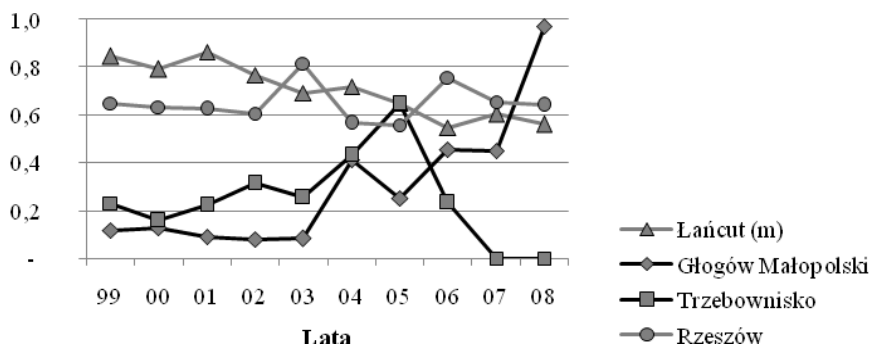
Łańcut) lub pozostaje na relatywnie stabilnym poziomie (gminy Trzebownisko i Głogów Młp.). Mimo dynamicznego spadku wartości wskaźnika gminy miejskie charakteryzują się wciąż zdecydowanie wyższą jej wartością niż gminy wiejska i miejsko-wiejska.



Wykres 16. E.1: zużycie wody na mieszkańca w latach 1999–2008

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Drugi z analizowanych wskaźników opisuje wielkość wytworzonych odpadów przypadającą na mieszkańca. W gminach miejskich (głównie w Łańcutcie) można zaobserwować stopniowy spadek wartości tego wskaźnika, co wynika m.in. ze zmian w stosowanych technologiach produkcji. Warto ponadto zwrócić uwagę na bardzo dynamiczny wzrost tego wskaźnika w gminie Głogów Młp., w której w ciągu kilku lat wzrósł on ponad ośmiokrotnie z poziomu 0,12 t/mieszkańca w 1999 r. do 0,97 t/mieszkańca w 2008 r., osiągając najwyższą wartość spośród analizowanych JST. Procesy rozwojowe zaobserwowane w tej gminie przy okazji wcześniej analizowanych wskaźników z pewnością mogą być jedną z podstawowych przyczyn takiego stanu rzeczy.

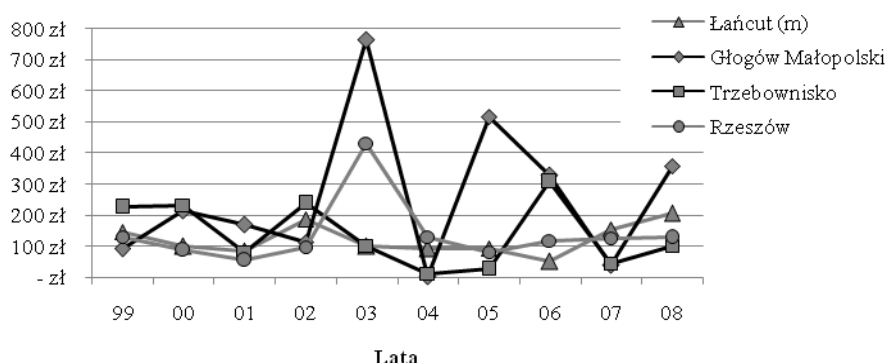


Wykres 17. E.2: odpady wytworzone na mieszkańca w latach 1999–2008

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Jedną z hipotez postawionych w tej części artykułu było istnienie związku pomiędzy rozwojem systemów gospodarczych a aktywnością podmiotów publicznych i prywatnych w zakresie inwestycji w ochronę środowiska. Wskaźnikiem zastosowanym do oceny sytuacji są wydatki na środki trwałe służące ochronie środowiska i gospodarce wodnej

w przeliczeniu na mieszkańca. Pokazują one determinację środowisk lokalnych w zakresie pozytywnego oddziaływania na otoczenie naturalne poprzez ograniczenie m.in. emisji spalin, liczby wytwarzanych odpadów czy ścieków wprowadzanych do środowiska. Przedstawione poniżej wartości wskaźnika ujawniają dużą zmienność jego wartości bez możliwości wyznaczenia czytelnich trendów na przestrzeni analizowanych lat. Oznacza to, że wciąż brakuje jednoznacznej strategii w tym zakresie, a generowane wydatki mają raczej charakter reaktywny i wynikają z konieczności reagowania na bieżącą sytuację – czy to techniczną (np. niezbędne remonty), czy też prawną (np. wejście nowych przepisów regulujących m.in. parametry emisji spalin).



Wykres 18. E.3: wydatki na środki trwałe służące ochronie środowiska i gospodarce wodnej na mieszkańca

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Uwarunkowania ekologiczne przedsiębiorczości traktowane są w niniejszym artykule jako zbiór zjawisk zależnych od poziomu i tempa rozwoju poszczególnych JST. Przyjęto założenie, że poprzez te procesy potencjał przedsiębiorczy oddziałuje na zjawiska opisane miernikami otoczenia ekologicznego. Podsumowując przeprowadzoną analizę zmian w jego obszarze, ocenić można, iż wśród badanych systemów lokalnych pozytywne zmiany zachodzą w większym zakresie w gminach miejskich niż w wiejskiej i miejsko-wiejskiej.

8. UWARUNKOWANIA PRZEDSIĘBIORCZOŚCI LOKALNEJ – WERYFIKACJA ZWIĄZKÓW

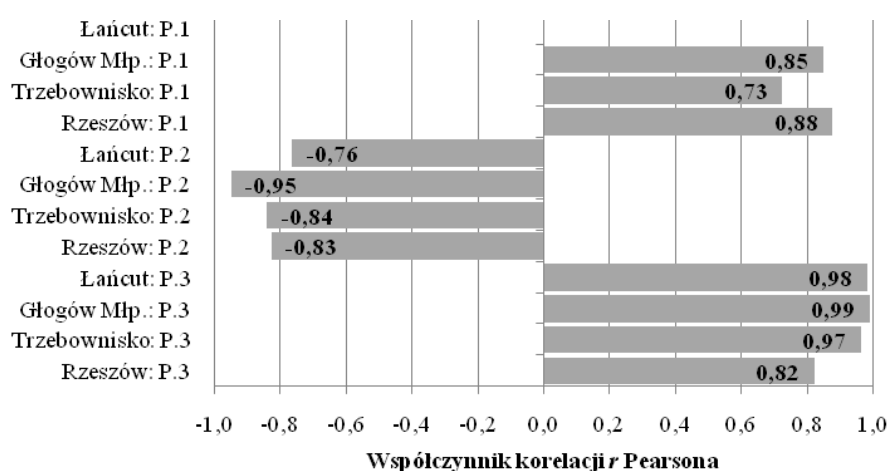
Wykorzystane w poprzednich częściach artykułu mierniki sytuacji w obszarze przedsiębiorczości oraz jej uwarunkowań społecznych, gospodarczych i ekologicznych poddane zostaną analizie z wykorzystaniem współczynnika korelacji r Pearsona. Pozwala on ocenić:

- siłę związku (im wartości bliższe $+1$ lub -1 , tym związek silniejszy),
- kierunek związku (wartości ujemne oznaczają, że wzrostom wartości jednej zmiennej towarzyszą spadki wartości drugiej zmiennej, natomiast wartości dodatnie oznaczają zmiany jednokierunkowe obu zmiennych).

Analizę korelacji przeprowadzono pomiędzy wszystkimi wskaźnikami przedsiębiorczości (prócz P.4) a wskaźnikami uwarunkowań społecznych, gospodarczych i ekologicznych. Określono zależność zmian w okresie od 1999 r. do 2009 lub 2010 r. od dostępności danych statystycznych na moment przygotowywania artykułu. Dla wskaźnika określają-

cego udział podmiotów średnich w liczbie podmiotów gospodarczych ogółem nie podjęto analizy ze względu na dostępność danych jedynie dla 2009 r.

Pierwszy obszar analizy dotyczy związku między otoczeniem społecznym a potencjałem przedsiębiorczym badanych JST. Spośród trzech analizowanych współczynników opisujących obszar społeczny najbardziej przydatny wydaje się wskaźnik udziału osób w wieku produkcyjnym w ogólnej liczbie mieszkańców. Istotne statystycznie korelacje uzyskano w odniesieniu do trzech z czterech mierników przedsiębiorczości – i to praktycznie w na poziomie każdej z badanych JST. Poniżej przedstawiono wykres oraz krótką ocenę sytuacji.



Wykres 19. Udział ludności w wieku produkcyjnym w liczbie ludności ogółem (S.1) a wskaźniki potencjału przedsiębiorczego (P.1, P.2, P.3) – analiza przy użyciu współczynnika korelacji r Pearsona dla lat 1999–2009

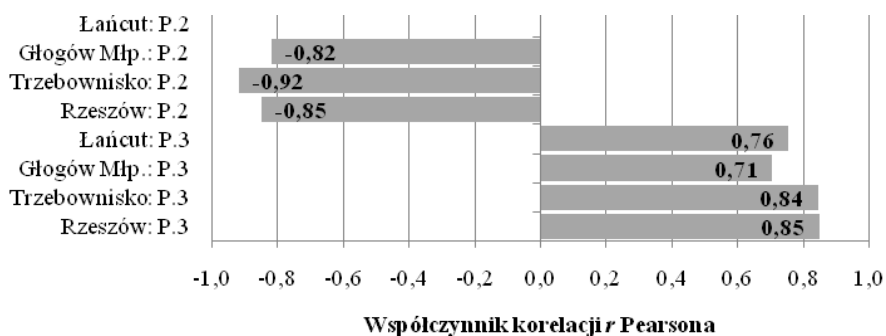
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Wszystkie uzyskane wskaźniki korelacji mają dużą moc (między 0,73 a 0,99), przy czym wartości są ujemne dla wskaźnika przedsiębiorczości lokalnej P.2: udział osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą w podmiotach gospodarki narodowej ogółem. Generalnie rzecz biorąc, wyniki nie są zaskoczeniem, gdyż to właśnie grupa osób w wieku produkcyjnym tworzy potencjał produkcyjny danego systemu. Warto jednak zwrócić uwagę, że tak silny związek oznacza duże prawdopodobieństwo wyhamowania rozwoju przedsiębiorczości w latach, gdy negatywne trendy demograficzne w sposób widoczny ograniczą udział osób w wieku produkcyjnym w liczbie mieszkańców. Oczywiście jednym z elementów dodatkowo wpływających na ubytek osób w tej grupie wiekowej może być również migracja. Bezpośredni jej wpływ jest również brany pod uwagę w niniejszym badaniu.

Pozostałe dwa mierniki sytuacji społecznej, odnoszące się do udziału osób pracujących poza rolnictwem w grupie osób w wieku produkcyjnym oraz do salda migracji na 10 tys. mieszkańców, nie pozwalają na dokonanie podobnie jednoznacznej analizy. Przy relatywnie krótkim okresie 10 lub 11 lat nie uzyskano bowiem zbyt dużej liczby statystycznie istotnych związków zależności korelacyjnych. Pierwszy z wymienionych wskaźników wpływa na przedsiębiorczość głównie w zakresie liczby podmiotów gospodarczych

przypadających na mieszkańca. Taki związek zaobserwowano w badanych gminach miejskich Rzeszów i Łańcut – siła związku wynosi odpowiednio 0,99 oraz 0,78. Bardzo trudno też pozytywnie zweryfikować oddziaływanie migracji na przedsiębiorczość lokalną, choć tego typu wpływ wydaje się oczywisty. Uzyskano co prawda dość liczne związki o średniej lub niskiej mocy, jednak dla badanego okresu nie są one istotne statystycznie.

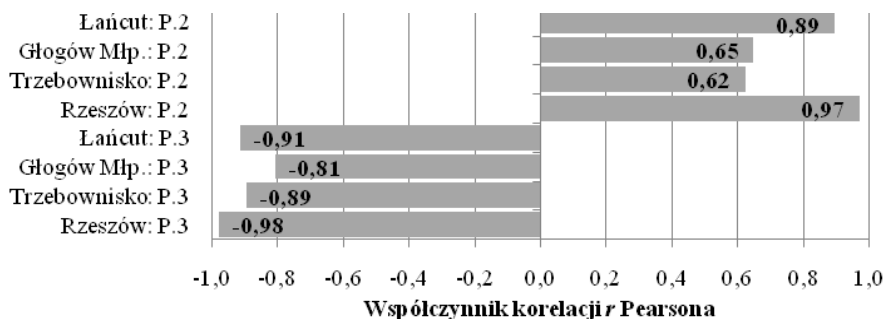
Zastosowane mierniki otoczenia gospodarczego również wpływają na przedsiębiorczość lokalną. Spośród dwóch wskaźników odnoszących się do wydatków z budżetu lokalnego bardziej użyteczny wydaje się ten, który opisuje wydatki na transport i łączność. Wpływa on na dwa wskaźniki przedsiębiorczości: udział osób fizycznych w liczbie podmiotów gospodarczych oraz udział spółek handlowych w liczbie podmiotów gospodarczych. Oddziaływanie jest zgodne z założeniami, to jest im wyższa wartość wydatków na transport i łączność, tym wyższy potencjał przedsiębiorczy. Na te same wskaźniki potencjału przedsiębiorczego oddziałują również wydatki majątkowe, ale korelacje zidentyfikowano wyłącznie dla miast (ich moc wynosi od 0,65 do 0,84), a kierunek jest także ujemny w odniesieniu do udziału osób fizycznych oraz dodatni w odniesieniu do udziału spółek handlowych w podmiotach gospodarczych ogółem.



Wykres 20. Wydatki na transport i łączność na mieszkańca (G.2) a wskaźniki potencjału przedsiębiorczego (P.2, P.3) – analiza przy użyciu współczynnika korelacji r Pearsona dla lat 1999–2008

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

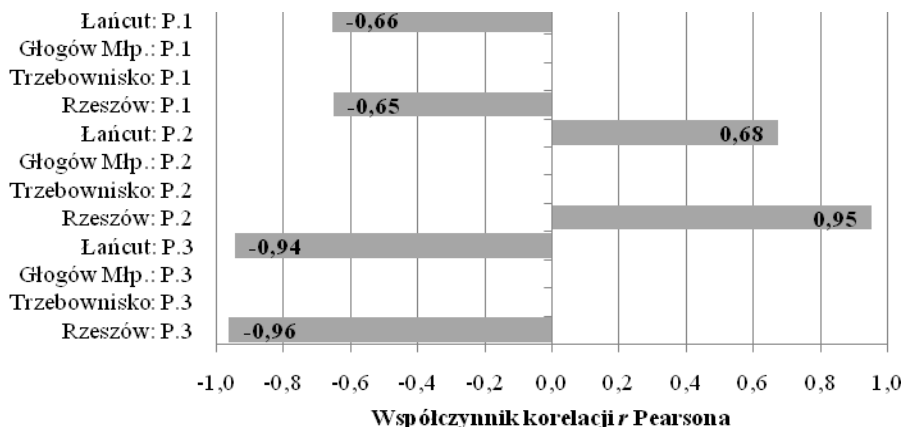
W przypadku wskaźników sektorowych również zaobserwowano związki ze wskaźnikami potencjału przedsiębiorczego. Interesujące jest odwrotne do założonego w hipotezach oddziaływanie branży produkcyjnej na potencjał przedsiębiorczy. Okazuje się, że im mniejszy udział tej branży w ogólnej liczbie podmiotów gospodarczych, tym wyższy potencjał przedsiębiorczy. Świadczą o tym wartości współczynników korelacji uzyskane w odniesieniu do takich mierników, jak udział osób fizycznych oraz udział spółek handlowych w liczbie podmiotów ogółem. Zmiany w strukturze branżowej współczesnych gospodarek, polegające na ograniczaniu roli przemysłu na rzecz usług, znajdują więc odzwierciedlenie również w badanych JST – szczególnie w miastach.



Wykres 21. Udział sektora przetwórstwa przemysłowego w liczbie podmiotów gospodarki narodowej ogółem (G.3) a wskaźniki potencjału przedsiębiorczego (P.2, P.3) – analiza przy użyciu współczynnika korelacji r Pearsona dla lat 1999–2008

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

W artykule podjęto też próbę oceny raczej pośredniego (poprzez procesy rozwojowe) niż bezpośredniego wpływu potencjału przedsiębiorczego na procesy eksploatacji i ochrony środowiska. Spośród wybranych wskaźników ekologicznych ten, który opisuje wydatki na środki trwałe służące ochronie środowiska i gospodarki wodnej, nie koreluje z żadnym ze wskaźników potencjału przedsiębiorczego. Brak pozytywnej weryfikacji hipotezy o istnieniu takiego związku być może świadczy nie tyle o jej niezasadności, co raczej o praktyce gmin, w których tego typu wydatki nie wpisują się w wyraźnie sformułowany cel strategiczny, a przez to też nie wykazują żadnego trendu w analizowanym okresie. Pozostałe dwa wskaźniki ekologiczne korelują ze wskaźnikami przedsiębiorczości, choć jest to raczej oddziaływanie wybiórcze i obserwowane w niektórych tylko z analizowanych JST. Wydaje się, że okres analizy jest zbyt krótki, aby uzyskać bardziej czytelny i istotny statystycznie obraz związków w tym zakresie.



Wykres 22. Zużycie wody na mieszkańca (E.1) a wskaźniki potencjału przedsiębiorczego (P.1, P.2, P.3) – analiza przy użyciu współczynnika korelacji r Pearsona dla lat 1999–2008

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Niemniej jednak na przykład zużycie wody na mieszkańca w miastach wyraźnie uzależnione jest od procesów rozwojowych generowanych przez potencjał przedsiębiorczy.

Warto zauważyć, że wzrost liczby podmiotów gospodarki narodowej sprzyja ograniczaniu przeciętnego zużycia wody. Szczególnie korzystny jest rozwój podmiotów prowadzonych jako spółki z o.o. oraz ograniczanie liczby podmiotów wykorzystujących najprostszą formę organizacyjno-prawną.

Przeprowadzona analiza korelacji pozwala częściowo pozytywnie zweryfikować postawione hipotezy dotyczące wpływu uwarunkowań społeczno-gospodarczych na potencjał przedsiębiorczy oraz wpływu potencjału przedsiębiorczego na degradację środowiska naturalnego i działania na rzecz jego ochrony. Warto podkreślić, iż mimo krótkiego okresu analizy (10 lub 11 lat) w relatywnie dużej liczbie przypadków udało się uzyskać istotne statystycznie wyniki korelacji. Zdecydowanie bardziej wiarygodną analizę można uzyskać przy okresach znacznie dłuższych (np. 20 lat).

9. PODSUMOWANIE

Przeprowadzona w artykule analiza wpisuje się w szeroko rozumiane zagadnienie rozwoju lokalnego. Przyjęto założenie, iż potencjał przedsiębiorczy jest jednym z podstawowych elementów wewnętrznego potencjału rozwojowego i jest determinowany przez szereg czynników, z których trzy grupy (czynniki społeczne, gospodarcze i ekologiczne) uwzględnione zostały w analizach. Przyjęcie pewnych teoretycznych założeń co do tego, jak kształtuje się ów tak istotny element potencjału, wymaga jednak przełożenia na język praktyki, a więc wpisania w proces analizy strategicznej oraz ewaluacji procesu realizacji przyjętych strategii. W praktyce głównym źródłem informacji o sytuacji JST są dane statystyczne gromadzone w systemie statystyki publicznej. Bardzo trudno jest poszerzyć ów zbiór informacji, wykorzystując dodatkowe źródła, głównie ze względów kosztowych.

Dlatego też zaprezentowano próbę przejścia od definicji pojęciowych do definicji operacyjnych, które można wprost przełożyć na określone mierniki konstruowane w oparciu o dane statystyczne. Oczywiście tego typu postępowanie znacząco spłyca analizę tak złożonego zjawiska, jakim jest przedsiębiorczość. Można jednak też mówić o jego zalecach, wśród których najważniejszą jest możliwość jego zastosowania w analizach konkretnej gminy czy powiatu, a nawet w analizach porównawczych. Wybór mierników oraz ich interpretacja zawsze może być poddana krytycznej ocenie, jednak ważne jest, aby takie próby podejmować, sprowadzając zjawisko przedsiębiorczości z piedestału ikony współczesnej gospodarki do poziomu konkretnego procesu, na którego przebieg należy oddziaływać, a następnie śledzić także postępy tego oddziaływania. Wymaga to właśnie przyjęcia określonych mierników, które pozwalają na dokonanie oceny zmian rozwojowych potencjału przedsiębiorczego. Tego typu rozważania dotyczą także pozostałych sfer opisanych w artykule, a więc obszarów otoczenia społecznego, gospodarczego i ekologicznego. Tutaj również swoboda kreowania mierników i oceny sytuacji ograniczona jest dostępnością danych statystycznych.

W artykule przyjęto formułę prezentacji podejścia do oceny przedsiębiorczości i jej determinant, jednak dzięki odpowiednio dobranym przykładom jednostek samorządowych uzyskano również efekt porównawczy, charakterystyczny dla metody benchmarkingu. Dzięki temu niniejszy artykuł może stanowić pewnego rodzaju wzorzec do zdecydowanie bardziej złożonych analiz, prowadzonych już na potrzeby konkretnych samorządów. Powinny one obejmować:

- 1) prezentację wskaźników przedsiębiorczości przyjętych w badaniu oraz zmian ich wartości na przestrzeni przyjętego okresu;

- 2) prezentację wskaźników opisujących determinanty przedsiębiorczości (w zaproponowanym układzie: czynniki społeczne i gospodarcze, bądź w znacznie szerszym), również z uwzględnieniem zmian wartości w czasie;
- 3) prezentację ewentualnych obszarów oddziaływania potencjału przedsiębiorczego na środowisko lokalne (w artykule zaprezentowano czynniki ekologiczne, ale obszar analizy może być znacznie szerszy i obejmować np. dochody budżetu lokalnego);
- 4) analizę rzeczywistych związków pomiędzy przedsiębiorczością a jej otoczeniem dla danej gminy. Już w niniejszym artykule można zauważyć, że współczynniki korelacji przy danej kombinacji zmiennych mogą pojawiać się tylko w wybranych gminach lub przyjmować zdecydowanie różne wartości. Dlatego też poszukując lokalnych narzędzi oddziaływania, należy takie analizy prowadzić dla konkretnego podmiotu i na ich podstawie podejmować decyzje strategiczne.

Nie ulega wątpliwości, iż samorządowcy w coraz większym stopniu dostrzegają złożoność procesów rozwojowych, w których uczestniczą JST. Przekłada się to na gotowość do wykorzystania coraz bardziej rozbudowanych metod zarządzania strategicznego, w tym analizy i ewaluacji. Konieczność poszukiwania skutecznych rozwiązań służących pozyskaniu najbardziej użytecznej informacji strategicznej zwiększa prawdopodobieństwo wykorzystania prezentowanego w niniejszym artykule podejścia lub wielu innych o podobnym charakterze przy tworzeniu dokumentów strategicznych i ocenie stopnia ich realizacji. Większa złożoność prowadzonych analiz oraz przyjęcie perspektywy benchmarkingowej z całą pewnością przełożą się na większą zbieżność pomiędzy rzeczywistymi procesami decyzyjnymi a postulatami zapisanymi w dokumentach strategicznych. Sprzyja temu zmiana podejścia do zarządzania finansami publicznymi, której wyrazem jest wprowadzanie budżetu zadaniowego oraz nowych zasad kontroli zarządczej.

LITERATURA

- [1] *Bank Danych Regionalnych*, www.stat.gov.pl
- [2] Bąk, M.; Grabowski, M.; Kulawczuk, P.; Nowicki, M.; Wargacki, M.; Wojnicka, E., *Małe i średnie przedsiębiorstwa a rozwój regionalny*, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2001
- [3] Dziemianowicz, W.; Mackiewicz, M.; Malinowska, E.; Misiąg, W.; Tomalak, M., *Wspieranie przedsiębiorczości przez samorząd terytorialny*, PAB-Font, Warszawa 2000
- [4] *Ekonomika rozwoju*, red. R. Piasecki, PWE, Warszawa 2007
- [5] *Jak władze lokalne mogą wspierać przedsiębiorczość*, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Polska Fundacja Promocji Małych i Średnich Przedsiębiorstw, Warszawa 1998
- [6] Kamiński, R., *Stymulowanie rozwoju gospodarczego*, Agencja Wydawniczo-Reklamowa MT, Warszawa 2003
- [7] *Lokalne uwarunkowania przedsiębiorczości*, red. K. Kuciński, SGH, Warszawa 1999
- [8] *Polska Wschodnia – zarządzanie rozwojem*, red. B. Plawgo, WSAP, Białystok 2008
- [9] *Praktyczne problemy przedsiębiorczości*, red. H. Wnorowski, A. Letkiewicz, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2001
- [10] *Przedsiębiorczość a rozwój regionalny*, red. K. Kuciński, Difin, Warszawa 2010

- [11] *Rola przedsiębiorczości w aktywizacji gospodarczej*, red. Z. Ziolo, R. Tomasz, ZPiGP AP w Krakowie, Kraków 2006
- [12] *Rola przedsiębiorczości w kształtowaniu społeczeństwa informacyjnego*, red. Z. Ziolo, T. Rachwał, ZPiGP AP w Krakowie, Warszawa–Kraków 2009
- [13] *Rola samorządu w zarządzaniu rozwojem lokalnym i regionalnym*, red. M. Adamowicz, PWSZ w Białej Podlaskiej, Biała Podlaska 2006
- [14] *Samorząd terytorialny Rzeczypospolitej Polskiej po reformie ustrojowej. Wybrane zagadnienia*, red. H. Zięba-Załućka, Fosze, Rzeszów 1999
- [15] Tarkowski, Z., *Przedsiębiorczość a zadania samorządu terytorialnego*, „Zeszyty Naukowe Warszawskiej Wyższej Szkoły Ekonomicznej” 25 (2003)
- [16] *Teoria i praktyka ekonomii a konkurencyjność gospodarowania*, red. E. Frejtag-Mika, Difin, Warszawa 2006
- [17] *Wiedza, innowacyjność, przedsiębiorczość a rozwój regionów*, red. A. Jewtuchowicz, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2004
- [18] *Wpływ integracji europejskiej na rozwój przedsiębiorczości*, red. J. Targalski, UEK, Kraków 2009
- [19] Ustawa z 2 lipca 2004 r. o swobodzie gospodarczej (DzU 2004 nr 173, poz. 1807, tekst ujednolicony z 31 III 2009 r.)
- [20] Ustawa z 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (DzU nr 157, poz. 1240)

SOCIOLOGICAL, ECONOMICAL AND ECOLOGICAL ELEMENTS OF LOCAL ENTREPRENEURSHIP IN EXAMPLE OF CHOSEN COMMUNITIES IN PODKARPACKIE REGION

The article presents how to measure indicators of communities potential. There are grouped in four areas, which characterize local society, economy, human influence on natural environment and especially – the local entrepreneurship. In the first part of article, the author describes the changes of indicators worth in three communities: Łańcut, Głogów Małopolski and Trzebowńsko. He tries to evaluate the rate and trends in each of used indicators. In the second part there is presented how three elements (social, economical and ecological) of local environment influence on entrepreneurship development.